

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА ПОМОЋУ МЕТАФОРЕ ПРОВОДНИКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ПОРЕЂЕЊУ С ЕНГЛЕСКИМ¹

САЖЕТАК

У овом раду истражујемо метафоричку концептуализацију језик је проводник у српском језику. Испитујемо да ли се ова метафора у српском језику реализује на исти начин као у енглеском тако што преводимо на српски изразе са списка Мајкла Редија, који је ову метафору први препознао и описао у енглеском. Констатујемо поклапања на општем нивоу метафоре, уз мање разлике на плану конкретних израза. Закључујемо да је ову метафору у српском, као и у енглеском тешко или немогуће избећи када се мисли и говори о језику.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: концептуализација језика, метафора проводника.

1. Увод

Ослањајући се на основне постулате теорије појмовне метафоре (Lakoff, Johnson 1980; Kövecses 2010; Klikovac 2004), на трагу налаза да је метафора језик је проводник преовлађујући начин на који се концептуализује језик као средство комуникације (Reddy 1979: 284–232; Klikovac 2006: 178–179), у овом раду испитујемо да ли се на српском метафора проводника реализује на исти начин као и на енглеском, онако како ју је Мајкл Реди (Reddy 1979) описао, односно да ли поклапање постоји у свим појединоствима или између два језика постоје разлике.

У свом раду *The Conduit Metaphor: A Case of Frame Conflict in Our Language About Language* Реди (1979) констатује да у енглеском језику људи мисле и говоре о језику помоћу метафоре проводника. Према овој народној теорији, језик се концептуализује као проводник који преноси човекове одређене мисли и осећања. Људи убацују своје мисли и осећања у језичке јединице, које потом преносе садржај другим људима који тај садржај ваде из језичких јединица. Наводимо неке од Редијевих примера:

- (1) Try to get your thoughts across better.
- (2) Insert those ideas elsewhere in the paragraph.

¹ Рад је настао у оквиру курса Метафоре у језику и мишљењу на докторским студијама на Филолошком факултету у Београду. Ауторка је стипендисткиња Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије ангажована на пројекту *Друшћивене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* (број 178018).

(3) His words carry little in the way of recognizable meaning.

(4) Can you actually extract coherent ideas from that prose?

Осим ове, јаке верзије метафоре проводника, постоји и њена слабија верзија. Према овој верзији, људи када говоре или пишу избацују мисли и осећања у спољашњи простор, у ком опредмећене мисли и осећања и постоје независно, без потребе да их неко мисли или осећа, и могу, али не морају, наћи пут назад до људских глава. Ево неких примера:

(1) Mary poured out all of her sorrow she had been holding for so long.

(2) That concept has been floating around for decades.

(3) You have to “absorb” Aristotle’s ideas a little at a time.

Реди оштро критикује овакво поимање језика, јер оно имплицира да идеје постоје независно од учесника у комуникацији, чиме се занемарује човекова способност да реконструише мисаоне обрасце на основу језичких сигнала (1979: 308–310). Реди констатује да је ова метафора, иако неисправна, основни начин на који се концептуализује језик у енглеском – његов корпус показује да је чак 70 процената израза о језику засновано на метафори проводника (1979: 298).

Метафором проводника бавили су се и други истраживачи. Лејкоф и Џонсон бирају управо метафору проводника да илуструју особину метафора да омогућују само делимично разумевање појма, односно да не расветљавају све његове аспекте (1980: 12). С обзиром на то да ова метафора занемарује контекст у ком се употребљавају језичке јединице, није примењива на ситуације у којима значење зависи од контекста. Метафору проводника помиње и Свитсер (Sweetser 1987: 453), која сматра да је ова метафора схематска, јер се не ради о метафоричком пресликавању једне конкретне слике на другу, већ о врло општој схеми за таква пресликавања. Са друге стране, Грејди (Grady 1998) се у свом чланку о метафори проводника залаже за деконструкцију ове метафоре на примарне метафоре, тврдећи да није оправдано сматрати проводник сценариом или схемом, већ скупом међусобно независних примарних метафора, које не припадају исључиво пољу комуникације.

Метафора проводника истраживана је и у српском. Кликовац у својој *Семантици њпредлога* (2000) пореди како се појмовни домен језик концептуализује у српском и у енглеском и констатује поклапање уз мање разлике. У истраживању концептуализације појмовног домена језик у српском (Кликовац 2006: 189–190) утврђено је да метафора проводника није једини начин да се концептуализује појам језика. Поред проводника у српском се језик концептуализује и као ОРУЂЕ, ЧОВЕК и ПРЕДМЕТ, али су ове друге концептуализације знатно мање заступљене.

Метафора проводника се у неким својим деловима преклапа са другим метафорама у вези са умном активношћу. Јекел (Jäkel 1995) анализом концептуализације умне активности долази до идеализованог когнитивног модела по коме се идеје концептуализују као ПРЕДМЕТИ којима се рукује, а ум се концептуализује као РАДИОНИЦА у којој се идеје производе и обрађују, или као СКЛАДИШТЕ у коме се упамћене идеје чувају. Модел се састоји од осам компоненти, од којих у прве две долази до поклапања са ПРОВОДНИКОМ: ИДЕЈЕ СУ ЧВРСТИ ПРЕДМЕТИ И РАЗУМЕВАЊЕ ИДЕЈЕ ЈЕ УСПОСТАВЉАЊЕ ФИЗИЧКОГ КОНТАКТА – ТРАГАЊЕ, ХВАТАЊЕ, УЗИМАЊЕ, УНОШЕЊЕ. Јекел каже да се овај модел наставља на метафору проводника и представља његов интрасубјективан продужетак. То значи да није могуће повући јасну границу где се ова метафора завршава, већ се она преклапа са другим метафорама и наставља на њих.

2. Истраживање

2.1. Метод

Да бисмо упоредили метафору проводника у српском и енглеском, најпре на српски преводимо изразе којима је Реди илустровао метафору проводника. Потом посматрамо да ли српски преводни еквиваленти изазивају исту менталну слику као енглески изрази. У тражењу преводних еквивалената нисмо се ослањали искључиво на језичко осећање, већ смо консултовали *Речник српскохрватскога књижевнога језика* Матице Српске (РМС), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ), као и Електронски корпус српског језика, како бисмо утврдили да преводни еквиваленти заиста постоје у српском.

При навођењу израза језичке јединице садржатеље, као што су реч, реченица, текст и сл. Реди означава са S (*signal*), док за идеје, мисли, значења и осећања користи скраћеницу RM (*repertoire member*). У преводу користимо термин *сигнал* (С) и *елеменџ реперџтоара* (ЕР). За потребе овог рада превели смо свих 140 израза са Редијевог списка, али изразе и примере употребе њихових преводних еквивалената нисмо наводили редом који даје Реди, већ смо их груписали према менталној слици коју изазивају. Због ограничења у дужини рада не наводимо све изразе, већ карактеристичне примере за сваку групу.

2.2. Јака верзија метафоре проводника

А) Изрази који имплицирају да људски језик функционише као проводник који омогућује пренос ЕР од једне особе до друге.

Превод израза из ове групе упућује на потпуно поклапање између енглеског и српског на плану менталних слика. У оба језика неки се садржај може *дајџи*, *добџи*, *(џо)слајџи*,

йренеџи. Ово значење је у српском толико уобичајено да се у употреби и не доживљава као метафоричко. Ево неких примера:

Већ сам преглед садржаја да је нам идеју о одговору, колико и наслов: Надежда Петровић – пројекат и судбина [...] (ЕК: П [= Политика]). Ништа од тога не пише у тексту, али Комитет тврди да „аутор шаље поруку читаоцима” (ЕК: П).

Поред наведених глагола, у овој групи израза на енглеском заступљени су фразални глаголи (*give RM away, RM get through/come through/come across/make it across*), чији су преводни еквиваленти у српском језику најчешће глаголи са префиксом који одговара партикули у енглеском:

Репортер Хадар Шаин (34) и продуцент Мухамед Сахаран (26) оптужени су, пре неки дан, да су „одали тајну непријатељу” [...] (ЕК: П). до јавности су допреле вести о расулу и арчењу новца ове некада веома угледне банке (ЕК: П).

Можемо закључити да се овај део метафоре проводника на српском реализује на исти начин као на енглеском.

Б) Изрази који имплицирају да, када говоре или пишу, људи стављају свој унутрашњи репертоар у спољашње сигнале или – што је случај код неуспешне комуникације – то не успевају да учине.

И на српском и на енглеском могуће је рећи да у један текст *не може сџаџи* превише идеја, да је текст *оџйређен* различитим значењима, да у текст треба *укључиџи* или *убаџиџи* још нешто. Дајемо примере за српске изразе који су еквиваленти изразима са Редијевог списка:

Његов љубавни живот је још чешће пунио ступце булеварске штампе (ЕК: П). Спакотати знање у занимљиве приче је девиза које се „Политикин Забавник” држи већ 68 година (ЕК: П). Нећу да ове странице оптеретим знанственим материјалом (С. Батушић). [...] а управо Кембел био је осумњичен да је овај податак убацио у документ [...] (ЕК: П).

Нешто је другачија ситуација са енглеским изразима *put RM into S, get RM into S, unload RM into S*. Енглеске изразе је могуће дословно превести на српски и говорници српског би их јасно разумели. Међутим, духу српског језика можда би више одоварао израз *йреџоџиџи* неки садржај у речи, што је случај са: *Сџејан заусџи йсовку, али љуџња му се зачас йреџоџи у ријечи којима је храбрио и себе и йосусџалу Зеку* (Г. Бановић). У српском се, дакле, стављање мисли и осећања у језичку јединицу концептуализује и као сипање течности у посуду, која течности даје облик. Иако се и у енглеском

ЕР могу концептуализовати као течност (један од Редијевих примера је *Mary poured out all of the sorrow she had been holding for so long*), не концептуализују се као течност која се сипа у посуду (језичку јединицу), већ се течност само излива из садржатеља – особе (*unload RM into S*).

У овој групи израза уочавамо још једну разлику, у вези са изразом *capture RM in S*. Пример који Реди даје јесте *When you have a good idea, try to capture it immediately in words*. Превод би вероватно гласио *Када имаш добру идеју, њокушај да је одмах изразиш речима*. У преводу се губи ментална слика хватања садржаја уз помоћ садржатеља. Иако је у српском хватање један од уобичајених домена у вези са менталном активношћу и комуникацијом,² хватање подразумева препознавање и разумевање неке појаве, али не и давање облика тој појави уз помоћ језичких јединица – садржатеља, као што је то случај у енглеском. Да би се превео овај израз, у српском се можемо послужити инструменталом, када престаје да буде недвосмислено јасно да ли се и даље ради о метафори проводника. Инструментал није у сукобу са овом метафором, али би могао бити и реализација метафоре ЈЕЗИК ЈЕ ОРУЂЕ. Дакле, људи се *служе* језиком као *средством*, израженим инструменталом, док на енглеском језику, који нема овај падежни облик, људи говоре *у речима*, а не *речима* или *језиком*. Међутим, иако је инструментал уобичајен и својственији српском, у српском је уместо инструментала могуће користити и предлошко-падежну конструкцију у + акузатив у овим ситуацијама у истом значењу, те је могуће *убличити нешто у шекси*.

В) Изрази који имплицирају да С преносе или садрже ЕР, или не успевају да то ураде, што је случај код неуспешне комуникације.

На схеми садржавања засновани су многи српски изрази у вези са језиком, као што су *јразне речи*, *шуйал ѓовор*, *јразнословље* и сл. На Редијевом списку постоји 18 израза са овом менталном сликом, за које је лако пронаћи еквиваленте у српском, те констатујемо потпуно поклапање. Овде наводимо неке примере:

Ријечи су му почеле да теку...полако...свака б р е м е н и т а значењем (Д. Сушић). Нисам разумио смисла свих његових ријечи (И. Војновић). Новинар без новинарске легитимације [...] објавио је [...] чланак п р е п у н неистина и фалсификата (ЕК: П).

Други, мањи део израза у овој групи односи се на функцију садржатеља да пренесу садржај, као што је случај у следећем примеру: *Павловићева књиѓа н о с и разумску, уједно ојомињућу и јодсиччућу јоруку* (ЕК: ПКД [=Политикин културни додаток]).

² И сам глагол *схватити* заснован је на овом пресликавању.

Превођењем израза из ове групе закључујемо да се по начину на који се речи концептуализују као садржатељи који преносе садржај, српски и енглески не разликују.

Г) Изрази који имплицирају да људи, када слушају или читају, у С проналазе ЕР и стављају их у своју главу, или не успевају да то ураде – када је комуникација неуспешна.

Да би дошао у посед садржаја, прималац поруке треба најпре да га уочи у језичкој јединици, што се види из примера: *Тесла, онакав какво̄ ља в и д и м о у вашој књици, живи у свом изолованом свећу* (ЕК: П). Понекад је садржај скривен, па прималац мора да га пронађе и разоткрије, што се на српском може рећи баш као и на енглеском:

[...] ви у тој улози знате и оно што никад ниједан цензор неће открити у вашем тексту [...] (ЕК: Д. Киш). Ову је идеју Његош могао наћи у свакој свештеничкој књизи (Н. Велимировић). Уместо да се о голе у песми [млади] се облаче у прње празних речи и бесмислених појмова (ЕК: П). [...] уз помоћ редитељке Николић „откључала” сам и причу, и лик који тумачим (ЕК: П).

На енглеском је садржај може и *о̄ткључа̄ти* (*unseal RM in S*). Примере за овакву употребу глагола *о̄ткључа̄ти* у српском не региструју ни речници, ни Електронски корпус, за разлику од глагола *о̄ткључа̄ти*, који се у српском користи у истом значењу. Иако неуобичајен, и овакав превод би имао смисла.

Понекад садржај може бити и недоступан због природе садржатеља. Сви енглески изрази из ове групе преводиви су на српски уз задржавање исте менталне слике: [...] *ајелујем и на остале да чиијају шексџове и у њима пронађу ња скривена значења, јер их има много* (ЕК: П). *Роман Драцка Милеџића је херметичан* [...] (ЕК: П). Човек *извлачи* из текста идеје или поуке, те су изрази с Редијеве листе која имају ову менталну слику у основи такође лако преводиви на српски. Коначно, садржај људи могу ставити себи у главу (*get/shove the RM into one's head*), што можемо илустровати примером: *Понећ славом крајем осамдесетих година, он је себи уврџео у главу да је вечан, да је „српски Хомеини”* (ЕК: П).

Поклапање између два језика могли бисмо приписати чињеници да овај део метафоричког сценарија проводника почива на метафори РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, која лежи у основи концептуализације менталне активности и говорних чинова у свим индоевропским језицима (види Sweetser 1987: 448).

2.3. Слабија верзија метафоре проводника

Д) Изрази који имплицирају да они који говоре и пишу избацују ЕР у спољашњи „простор”, нарочито када се комуникација одвија у јавности.

Један број израза из ове групе упућује на то да се говорење може концептуализовати као изношења садржаја из себе и стављање пред себе на увид другима. Ова концептуализација је уобичајена и у српском. РМС региструје и изразе *изнећи на њајет* и *изнећи на јаву* (*видик, видело, на свејло дана, на њазар, њред свеј, њред јавност*). Идеје се могу и *изложити* и *њредложити*, што је реализација исте концептуализације. Ови изрази су поново у тесној вези са метафором РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, као и са метафором ИДЕЈЕ СУ ПРЕДМЕТИ КОЈИМА СЕ РУКУЈЕ. Даље, идеје се могу *сѡавити на ѡаир*. Овде се уочава мала разлика између енглеског и српског – у енглеском је папир доле (*put RM down on paper*), те се садржај на њега спушта, док у српском изразу то није експлицитно. У овој групи израза у преводу увиђамо још једну разлику. Енглески израз *throw/toss out RM* значи ‘брзо изнети садржај и ставити га на увид другима’, уз изазивање менталне слике *избацаивања*. У српском би *избацаивање* значило нешто друго – одбацивање нечег непожељног, стога се у преводу не може задржати иста ментална слика. Даље, на енглеском се садржај може не само изнети, већ и активирати (*get/put RM into circulation*), што се може рећи и на српском: *Кроз ѡсловне круѡове ѡочење да круже ѡрво неѡвољне весѡи* (Д. Ћосић). Уколико је садржај непријатан, човек га може избацити из себе (на енгл. *deliver self of RM*): *Причање је моѡућност да се о ѡ а р а с и м о ѡлуѡостѡи једноѡ смисла* (ЕК: П). Коначно, понекад човек не управља мислима и осећањима који су у њему, већ они мимо његове контроле, концептуализовани као течност, из њега избијају, као што се види у примеру *Али ѡада се из мене заисѡа излио бес* [...] (ЕК: П). Поред ових израза, у оба језика постоје и изрази који имају исто значење, али другу слику. Наиме, мисли и осећања у том случају нису течност, већ сила, или можда чак живо биће:

И тада је просто из мојих уста и з л е т л о оно чега сам се бојала да може да искомпликује целу причу (ЕК: П). Све што је ћутао, одједном је, као ерупција психичког вулкана, и з б и л о из њега [...] (ЕК: П).

Малу разлику између два језика проналазимо у преводу енглеског израза *let RM drop*. Иако би се у српском разумело да је некеме *мисао случајно исѡала*, ово није уобичајен израз.

Ђ) Изрази који имплицирају да се ЕР отеловљују у овом спољашњем простору, независно од било какве потребе да људи о њима мисле или их осећају.

И у енглеском и у српском идеје се крећу по некаквој путањи (енгл. *move; circulate; travel; arrive*):

[...] нема сумње да се њене идеје крећу/понављају у циклусима [...] (ЕК: П). Ипак, постигнућа из домена високе политике, морају наћи пут до свести обичног грађанина [...] (ЕК: П). Под гором Романијом живи, путује прича (Б. Ћопић).

Опредмећене идеје се не морају кретати у неком одређеном правцу, већ могу и само слободно постојати у простору: *Као и сада и крајем осамдесетих лебдело је њињање њиња и како даље* (ЕК: П). Занимљиво је да у енглеском идеје плутају на површини воде (*float around*), док су у српском у ваздуху, али ипак постоји јасна паралела између ове две менталне слике. Један број израза из ове групе описује и однос човека и одређених мисли и осећања у слободном простору, где наилазимо на потпуно поклапање између два језика. Ову групу израза илуструју следећи примери на српском: *У хаосу идеја и осећања Марковић лунја и њоводећи се сјуња у животи* (Ј. Скерлић). *Заронио у мрке мисли* (С. Крешић). У овој групи наилазимо на три израза који нису преводиви на српски тако да се задржи иста слика: *kick RM around; toss RM back and forth; throw RM around*. Ови изрази имају значење ‘размотрити, продискутовати’, те би се вероватно тако и превели на српски, будући да метафора разматрање идеја је шутирање/бацање идеја наоколо у српском не постоји. За разлику од неких претходних енглеских израза који не постоје у српском, а чији би се буквални превоз разумео, то са последња три израза није случај.

Реди у овом делу списка наводи и следећих пет израза: *RM be in/at L; find RM in/at L; RM be in B; find RM in B; RM be on radio/television/tape/records*. L означава место где се идеје налазе, као што су библиотека или књижара, а B је предмет који садржи текст (књига, часопис, и сл.). И у енглеском и у српском је уобичајено да се каже да се *нека идеја може наћи у књизи, књижари или библиотеци, на радију или телевизији*. Ми се, међутим, не слажемо са Редијем да су место или предмет (L и B) нешто различито од сигнала у метафори проводника. Књига, књижара, библиотека, телевизија и радио захваљујући метонимијском преносу означавају садржатеље за идеје изражене језиком. И даље је, дакле, реч о сигналу, те нема потребе да се ови изрази третирају засебно од израза у групи B).

Е) Изрази који имплицирају да отеловљени ЕР могу, а не морају пронаћи пут назад у главе људи.

Мисли и осећања која постоје независно од човека могу доћи до њега и за изразе са овим значењем лако је наћи еквиваленте у српском:

Уосталом, та мисао би потиснута другом, која јој се намах учини много вероватнијом, тим пре што јој је већ по други пут долазила на ум [...] (ЕК: Д. Ћосић). [...] човеку свако-

јаке мисли па да ју на памет (ЕК: П). [...] чак нам је директор Дrame рекао да сматра да је Хандке трећеразредни писац што је дошло до ушију самог писца (ЕК: П).

Једина разлика коју у овој групи израза увиђамо у концептуализацији између енглеског и српског постоји у идиому *īасīи на īамейī*. У српском, дакле, не само да нешто може *доћи на ум* концептуализован као носитељ већ и на њега *īасīи*.

Као што смо раније показали, и у српском и у енглеском је могуће ухватити идеју која се креће у простору, или рећи да је неки садржај *неухваћив*: *Никако да ухваћим смисао, никако да се саберем* (ЕК: Б. Пекић). Особа онда садржај са којим је дошла у контакт може да унесе у себе *Деца су добро усвојила оно што им је казивано* (С. Ранковић). *Сћавила бих је на сћо и клечећи [...] сачиима ирелисћавала и у њијала садржај* [...] (ЕК: П). Из овога видимо и да се садржај концептуализује као течност коју човек-садржатељ узима у себе из средине. Разлику између два језика уочавамо једино у случају превода израза *sink in*, који није дослован, већ би се могао превести глаголом *иримити се*: *Порука новоџ председника [...] није се иримила међу масом људи [...]* (ЕК: П). За разлику од превода осталих израза из ове групе, српски израз изазива нешто другачију менталну слику, јер на делу није концептуализација идеје су течност, већ идеје су биљке, које пуштају корен.

Док се упијање често врши несвесно, човек, такође, може себе – или, још конкретније – своју главу пунити садржајем и свесно: *Може неко њему њо чичаве саче и уни и ии и уш и овим или оним, он ће ља слушаићи мирно* (Е. Цар). *Не знам ко јој је на њуни о љлаву њом доџмом* (ЕК: П). У овој групи се налази и израз *срат RM*, који би се вероватно најуспешније на српски превео изразом *бубаићи*, у значењу ‘учити напамет без разумевања’ (САНУ), у ком случају би се метафора проводника изгубила. Буквални превод натрпати/нагурати ЕР себи у главу би се, међутим, такође разумео на српском, иако није уобичајен.

Опредмећене идеје, међутим, уопште не морају доспети до човекове главе или се ту дуго задржати. Оваква концептуализација постоји и у енглеском и у српском: *Народ иаміи и ирејричава оно што може да схваићи и што усје да ирејвори у леџенду. Све осћало иролази мимо ње ља без дубљеџ итраџа* (ЕК: И. Андрић). Поред израза *RM go right past sb*, Редијев списак садржи и два идиоматска израза са овим значењем: *RM fall on deaf ears* и *RM go over sb's head*. У првом изразу у српском не постоји идиом који се заснива на истој слици, већ се каже да нека идеја *не налази на разумевање*, али је занимљиво то што би се буквални превод *īасіи на љлуве уш*, који у српском не постоји као израз, ипак разумео (врло је близак српском изразу *џовориіи љлувим ушима*). То показује да ова слика није у сукобу са преовлађујућом концептуализацијом.

За други израз, *go over sb's head*, постоји преводни еквивалент у виду идиоматског израза *кроз једно уво улази, а кроз друго излази*. Иако изазива другачију менталну слику од енглеског израза, овај српски идиом би се вероватно лако разумео на енглеском, будући да је заснован на метафори ЧОВЕКОВА ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ, која је распрострањена и у оба језика (Silaški, Radić-Bojanić 2012).

2.4. Алтернатива метафори проводника

У последњем делу свог рада Реди наводи списак 45 израза који се користе када се говори о комуникацији а који не садрже метафору проводника. Реди најпре примећује да се многи од њих у говору често јављају уз друге изразе који јесу производ метафоре проводника (нпр. *Обавести и ње читаоце о овој идеји већ у првом њасусу*). Поред оваквих израза Реди идентификује и изразе који могу, али не морају бити интерпретирани као реализација проводника, као што су *иоделии* или *објави* неки садржај. Коначно, постоје и изрази који, употребљени без неких других израза који су реализација проводника, представљају праву алтернативу метафори проводника. Такви су изрази, између осталог: *значии*, *симболизови*, *интерпретираи*, *дискуиови*.

Проблем на који наилазимо анализирајући и преведећи листу алтернативних израза јесте што увиђамо да неки од ових израза нису замена за метафору проводника, већ њена реализација. Такви су следећи изрази: *express RM*, *disclose RM*. Ова два израза су латинског порекла, и њихова етимологија јасно показује да им је у основи метафора проводника: у првом случају човек нешто избацује из себе, док у другом открива, односно отвара и ставља на увид. Ови изрази се по томе не разликују од израза *изнеи* и *оикрии*. Поред ова два глагола срећемо још два слична случаја, која управо као пример метафоре проводника наводи Свитсер (1987: 449): *comprehend S/RM*, *report RM*. *Comprehend* је добијено од латинског глагола који значи *ухваи*, а *report* значи да садржај бива ношен до учесника у комуникацији. Док је ова два израза могуће на српски превести изразима *разумеи* и *извести*, који нису засновани на метафори проводника, обрнут случај је са глаголом *represent*. За њега је у том значењу једини могући превод на српски *предсави* – глагол који изазива менталну слику стављања опредмећене идеје пред некога. Дакле, у преводу није могуће избећи метафору проводника.

3. Закључак

Анализа показује да метафора проводника у српском језику функционише на начин врло сличан оном који је Реди описао у свом изворном чланку о овој метафори у енглеском. Главна разлика у реализацији метафоре уочава се на плану српског инструментала,

који је еквивалент изразима са предлогом *in* у енглеском, као што је *say something in words*. Поред ове разлике коју смо идентификовали, уочавају се још неке мање разлике на плану концептуализације: у српском је уобичајено да се у садржалац сипа језички садржај, концептуализован као течност, што је мање заступљено у енглеском језику. Са друге стране, у енглеском је могуће идеје *ухваћивати* речима, што у српском језику није уобичајен израз, али се упркос томе разуме, јер овај израз није у сукобу, већ у складу са метафором општег нивоа ЈЕЗИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ ЗА ЗНАЧЕЊА. Још један пример разлике је што се у енглеском каже да идеје *илуирају*, док у српском *лебде*. Коначно, разлике се уочавају и у фразеологизмима, који се или преводе фразеологизмом заснованом на нешто другачијој слици или нефразеолошким изразима. Ове разлике између енглеског и српског налазе се на плану појединачних изрза, али не и у концептуализацији ЈЕЗИК ЈЕ ПРОВОДНИК на општем нивоу. Дакле, непоклапања су језичке природе, али не и појмовне. Доказ за то је правилност коју смо уочили током превођења: енглески изрази чији дословни превод није уобичајен на српском, ипак би се тако преведени разумели. То је могуће јер се и даље ради о истој метафори која стоји у основи других, уобичајених изрза. Једини случај на који смо наишли чији се превод на српски не би разумео јесу изрази *throw/kick RM around, toss RM back and forth*, у значењу 'дискутовати, преиспитати'.

Српски преводни еквиваленти изрза са Редијеве листе додатно подржавају раније налазе да је метафора проводника уобичајен начин да се и у српском размишља и говори о језику и комуникацији, на начин готово идентичан оном у енглеском, као што је установила Кликовац (2006: 354). Поклапање између два језика може се објаснити чињеницом да метафора проводника, уз сликовну схему садржавања (садржалац су ЧОВЕК и ЈЕЗИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ), подразумева метафоре општег нивоа ИДЕЈЕ СУ ПРЕДМЕТИ И РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. С обзиром на то да ове метафоре постоје и у енглеском и у српском као основне метафоре које структурирају домен умне активности и комуникације, није тешко наћи преводне еквиваленте за енглеске изрзае који се овим метафорама заснивају. Подударност између енглеског и српског на плану метафоре проводника у вези је и са једном од основних теза теорије појмовне метафоре: човеково непосредно искуство руковања предметима – између осталог давања и узимања, одредило је начин на који се структурира циљни домен, домен језика и споразумевања. С обзиром на то да је размена предмета елементарни и универзални прејезички вид комуникације (Кликовац 2006: 350), није необично што се у енглеском и српском помоћу овог домена концептуализује апстрактни домен ЈЕЗИКА, односно што је у оба језика метафора КОМУНИКАЦИЈА ЈЕ РАЗМЕНА ПРЕДМЕТА на општем, схематском нивоу, механизам који омогућаје да се мисли и говори о језику.

Конечно, наша анализа доводи у питање могућност да метафора проводника има алтернативу у енглеском и српском језику. Реди у свом чланку заступа став да је метафора проводника неадекватна, погрешна, чак и штетна те да би је требало избећи и заменити прикладнијом концептуализацијом. Као и друге метафоре, и ова поједине аспекте појма ставља у први план, док друге нужно скрива (у овом конкретном случају, на пример, то да је језичка порука производ интеракције између учесника у комуникацији и да не постоји независно од њих). Питање је, међутим, уз уважавање Редијеве критике метафоре проводника, да ли је метафору проводника могуће избећи у свакодневном мишљењу и говору о језику и комуникацији. Пажљивија анализа и етимологија Редијевих израза којима је, по његовом мишљењу, могуће заменити изразе засноване на метафори проводника показала је да неки од њих заправо ипак јесу засновани на овој метафори. Из тога закључујемо да је за многе изразе који припадају овој метафори у енглеском и српском језику врло тешко или немогуће наћи алтернативу која би била заснована на другачијој концептуализацији. Имајући то у виду, можемо закључити да у српском, као и у енглеском, метафора проводника није „бизарна тврдња” или уверење коју треба заменити нечим другим, како каже Реди (1979: 168), већ представља основу за концептуализацију комуникације коју је, по свој прилици, немогуће избећи у свакодневном мишљењу и језику.

ИЗВОРИ

- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- ЕК: Електронски корпус српског језика. <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>> 19.12.2013.

ЛИТЕРАТУРА

- Grady, Joe (1998). The conduit metaphor revisited: A reassessment of metaphors for communication. In: *Discourse and cognition: Bridging the gap* (ed. J-P. Konig). Stanford, CA: CSLI. 205–218.
- Jäkel, Olaf (1995). The metaphorical concept of mind: ‘Mental activity is manipulation’. In *Language and the Cognitive Construal of the World* (eds. J. R. Taylor and R. E. MacLaury). Berlin et al.: Mouton de Gruyter. 197–229.
- Kövecses, Zoltan (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford: OUP.
- Klikovac, Duška (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: XX vek.

- Klikovac, Duška (2006). *Semantika predloga – Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Klikovac, Duška (2010). *Semantika predloga – Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Lakoff, George and Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Reddy, Michael (1979). The Conduit Metaphor: A Case of Frame Conflict in Our Language About Language. In: *Metaphor and Thought* (ed. A. Ortony). Cambridge: CUP. 285–324.
- Sweetser, Eve (1987). Metaphorical Models of Thought and Speech: a comparison historical directions and metaphorical mappings in the two domains. *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. 446–459.
- Silaški, Nadežda i Biljana Radić Bojanić (2012). Head as a Container in English and in Serbian – A Cognitive Linguistic Perspective. *The Journal for Languages and Literatures of the Faculty of Philosophy in Novi Sad*. II: 65–78.

Dunja Živanović

CONCEPTUALIZATION OF LANGUAGE BY MEANS OF THE CONDUIT METAPHOR IN SERBIAN IN COMPARISON TO ENGLISH

Summary

This paper explores the metaphoric conceptualization LANGUAGE IS CONDUIT in the Serbian language. For the purposes of this research, Michael Reddy's expressions which realize the CONDUIT metaphor in English are translated into Serbian, and then analyzed, with the aim of identifying whether the metaphor is realized in the same way as in English or there are differences between the two languages. The results indicate a total overlap in the conceptualization at the general level, but there are some minor differences at the level of specific linguistic expressions. The conclusion is that this metaphor can hardly be avoided when thinking and talking about language in Serbian, which is no different than the situation we encounter in English.

K e y w o r d s: conceptualization of language, the CONDUIT metaphor.

Дуња Живановић
Филолошки факултет Универзитета у Београду
Београд
Србија
Имејл: dunja.zivanovic@yahoo.co.uk